

Ján ŠVIKRUHA: Vlakové pošty na území Vysokých Tatier.

08. december 1871 – 01. apríl 2000. Tieto dva dátumy ohraničujú obdobie činnosti vlakových pôšt na území Vysokých Tatier.

Vybudovanie Košicko – Bohumínskej železnice (KBŽ) do Popradu v roku 1871 znamenalo historicky najdôležitejšiu úlohu pre rozširovanie železničnej dopravnej siete na územie Vysokých Tatier.

Rýchle sa rozvíjajúca osada Tatranská Lomnica s podporou štátneho eráru z Budapešti sa dočkala železničného spojenia už 1. septembra 1895.

Osadu Štrbské Pleso spojila 28. júla 1896 zubačková železničná trať so železničnou stanicou Štrba.

Až na počudovanie, sa najstaršia tatranská osada Starý Smokovec dočkala železničného spojenia vybudovaním električkovej trate z Popradu dňa 20. decembra 1908. Spojenie Starého Smokovca s Tatranskou Lomnicou električkou bolo ukončené v roku 1909. Ďalší úsek Tatranskej elektrickej vicinálne dráhy (TEVD), dnes Tatranskej elektrickej železnice (TEŽ), spájajúci Starý Smokovec s Tatranskou Poliankou je v prevádzke od roku 1911. Posledný úsek z Tatranskej Polianky na Štrbské Pleso bol vybudovaný v roku 1912. Kolaudácia trate bola 26. júla 1912, pre verejnosť bola v prevádzka od 13. augusta 1912.

Všetky úseky železničných tratí boli napojené na KBŽ a preprave pošty po železnici nestálo nič v ceste.

Žiaľ, dátum 1. apríl 2000 nemôžeme považovať za žart v súvislosti s históriou vlakovej pošty nielen na území Vysokých Tatier, ale aj na celom Slovensku, ale za smutnú skutočnosť. K tomuto dňu došlo k definitívnemu ukončeniu činnosti všetkých druhov vlakových pôšt.

Z filatelistického hľadiska dokumenty prepravené vlakovou poštou v tomto období tvoria uzatvorenú časť poštovej histórie Slovenska. Za filatelistické dokumenty vlakovej pošty považujeme zásielky nesúce znaky poštových úkonov podľa príslušných činností poštových kurzov. Zahŕňajú vlakové pošty - vlp, úhrnnú prepravu železničnú – úpž, kde poštovní zamestnanci prijímali, vypravovali poštové závery – poštové vrecia a spracovávali poštové zásielky všetkých druhov.

Najcharakteristickejším znakom poštového dokumentu prepraveného vlakovou poštou je poštová pečiatka vlakovej pošty.

Pri označovaní vlp platila od ich uvedenia do prevádzky v 19. storočí zásada, že jednotlivým tratiťam boli pridelené čísla vlp a tými boli opatrené aj pečiatky vlakových pôšt na týchto tratiťach. Na území Slovenska tak môžeme poznať pečiatky vlakových pôšt Rakúsko – Uhorska do roku 1918. Od roku 1918 až do roku 1939 je to obdobie poštovej správy I. Československej republiky. Vlakové pošty v rokoch 1939 – 1945 spravoval Slovenský štát. Bývalé Československo organizovalo činnosť vlakových pôšt od roku 1945 do konca roku 1992. Slovenská republika ukončila činnosť vlakových dňom 1. apríla 2000.

Úhrnná preprava železničná – úpž, sú poštové kurzy, kde sa prijímali závery, spracovávali nákladné predmety a vypravovali závery. Zároveň sa prijímali listové zásielky, staničné listy a vyplatené telegramy, ktoré do vlaku prinášali odosielatelia. Na rozdiel od vlp neprijímali doporučené zásielky. Listovú poštu a závery odovzdali v stanici určenia alebo na konci trate do ďalšieho vlaku alebo iného dopravného prostriedku určenému zamestnancovi.

Rozlišovacím znakom medzi dennými poštovými pečiatkami vlp a úpž je, že pečiatky úpž majú číslo poštového kurzu – trate, nahradené iniciálkami „úpž“. Tie sú umiestnené v hornej úseči pečiatky. Pre úplnosť je potrebné zdôrazniť, že existovali aj kurzy úpž, ktoré nemali vlastnú pečiatku. Tie používali dennú pečiatku príslušného poštového úradu.

Zároveň sa však vyskytovali aj pečiatky, chybné označované ako „pečiatky vlakových pôšt bez čísla“. Jednalo sa o pečiatky úpž, ktoré nemali v hornej úseči žiadne číslo kurzu, ani iniciály UPŽ, Upž, úpž alebo iné grafické označenie pre vymedzenie činnosti úpž.

Veľmi dôležitým medzníkom je oznámenie Vestníka ministerstva pôšt a telegrafov - VMPT z 29. októbra 1920 o zavedení nových československých pečiatok pre ÚPŽ.

„Pre úhrnnú dopravu pošty na tratiach boli vytvorené nové pečiatky podľa vzoru vlp. Pečiatky nie sú označené legendou začiatočnej a konečnej stanice jazdy v smere tam a späť. Číslo vlaku - poštového kurzu je vypustené. Je vsunuté do pečiatky za dátumové kolieska ďalším kolieskom s rímskymi číslicami, ktorými sa bude označovať poradie jászdenne po sebe nasledujúcich“.

Úpravu siete úpž k svojim potrebám vykonalo Ministerstvo pôšt v I. ČSR v rokoch 1918 – 1920.

Filatelisticky spracoval pečiatky ÚPŽ Ing. Emil Votoček v diele **Monografia československých známok**, diel XVII, druhý zväzok, str. 388.

Pečiatky úpž rozdelil na dva základné typy:

- základný typ..... s iniciálkou Č.S.P.
- základný typ..... bez iniciálky Č.S.P.

Na str. 390 podáva popis na určenie pečiatok II. základného typu:

Jednojazyčné pečiatky

V. 29 – V hornej časti medzikružia sú české alebo slovenské názvy koncových staníc poštovej trate, v dolnej časti medzikružia jedna alebo tri deliace ozdoby. Dolná úseč je bez písmena.

V Monografii je na obr. 779 vyobrazená pečiatka **Tatranská Lomnica – Poprad**

Smer jazdy úpž, ak kurz premával obidvoma smermi vymedzilo oznámenie VMPT v roku 1920. Pri podrobnejšej analýze uverejnených informácií o pečiatkach ÚPŽ vo filatelistickej literatúre zistíme prinajmenšom nedôslednosť v interpretácii ducha textu z uvedeného nariadenia. Zaužíval sa totiž predpoklad, že rímska I označuje smer jazdy tam a rímska II jazdu späť.

Vo Filatelistických statiach č. 32 sa dokonca píše, že posledným kolíčkcom za dátumovým údajom sa dá nastaviť až 12 jászdenne po sebe nasledujúcich.

Filatelistické sešity r. 1975, str. 97 – 102 prinášajú stať Ambulantné poštové kurzy na území Slovenska – súčasný stav, Jozef Tekel’.

Autor na str. 102 uvádza, že jazda do domovskej služobne sa označovala — — za dátumom a jazda z domovskej služobne znakom II, za dátumom. Odkazuje na obr. 29, 30 vo svojom príspevku.

Snáď, len nejaký pamätník tej doby, by vedel rozlúsknuť túto záhadu, aká bola prax pri označovaní smeru jazdy. Ale to asi už je len zbožné želanie.

Keďže Votoček nespracoval katalóg pečiatok ÚPŽ, možno za 1. riadkový katalóg pečiatok ÚPŽ považovať článok **ÚPŽ v rokoch 1920 – 1939**, autor JUDr. A. Tešitel’, uverejnený v časopise **Filatelistické state 32**.

Uvádza tieto pečiatky:

POPRAD – VEĽKÁ — TATRANSKÁ LOMNICA, 1. zákl. typ: x. Č.S.P. x, rozlišovacie písmeno „a“, doba výskytu rok 1922 - ? SINE – použitie pečiatky v inom roku uvádza ako nedoložené.

POPRAD — TATRANSKÁ LOMNICA 2. zákl. typ: x x x, doba výskytu rok 192? – 1938, smer jazdy I, D – dvojsmerná prevádzka

TATRANSKÁ LOMNICA — POPRAD – VEĽKÁ, 1. zákl. typ: x. Č.S.P. x, rozlišovacie písmeno „a“, doba výskytu rok 1922 - ? SINE – použitie pečiatky v inom roku uvádza ako nedoložené, D – dvojsmerná prevádzka

TATRANSKÁ LOMNICA — POPRAD, 2. zákl. typ: x x x, doba výskytu rok 1923 – 1938, smer jazdy II, D – dvojsmerná prevádzka

Dôležitými podkladmi pre skúmanie činnosti ÚPŽ sú úradné poštové dokumenty vydávané príslušnými poštovými správami v období od roku 1918 do roku 2000.

Prvý **Československý kartovací, listovací prehľad**, základná instradovacia pomôcka vyšla 1. júna 1919. Nájde v nej informácie o jednotlivých druhoch vlakových pôšt, ako aj to, na akých tratiach boli v prevádzke.

Úradné listy č. 14, 25. október 1919 oznamujú:

Prelistovacím úradom pre poštový a telegrafný úrad POPRAD je nádražný a telegrafný úrad POPRAD – VEĽKA /Poprad stanica/. BRATISLAVA 30. september 1919.

Snáď aj preto mali pečiatky z tohto obdobia vyrytý text : POPRAD – VEĽKA

VESTNÍK MPT č. 52 z 31. augusta 1923 oznamuje zmeny v názvoch poštových úradov:

Starý názov	Nový názov
POPRAD	POPRAD 1
POPRAD – VEĽKÁ	POPRAD 2

Ak si pozrieme text v pečiatkach od tohto roku, tak tam zaregistrujeme zmenu textu na POPRAD. Zároveň by to teoreticky mohlo znamenať, že po uverejnení zmeny názvu došlo nielen k úprave textu v používaných pečiatkach, ale aj k zmene 1. zákl. typu Č.S.P. na 2. zákl. typ.: x x x.

Možno len uvažovať, prečo sa v texte pečiatok neprejavila úplná zmena na POPRAD 2.

Pre širokú verejnosť boli vydávané klasické **CESTOVNÉ PORIADKY**. Mohlo sa v nich vyčítať, v ktorom vlaku bola zaradená vlaková pošta alebo úpž. VLP vo vlaku bola označená zvislou čiarkou I vloženou medzi hodinové a minútové číslice jazdnej doby. ÚPŽ bola označená dvomi zvislými čiarkami II

Pozn.: Možno si starší čitatelia na takéto značky spomenú a snáď niekto má aj doma ešte starý cestovný poriadok, aby si to mohol porovnať. Potešilo by ma, ak by sa niekedy takýto pamätník ohlásil a priniesol ukázať túto cennosť. Ja si na to nepamätám, hoci som v cestovných poriadkoch dosť listoval. Pamätám si len, že mnohé mali pekný modrý obal a nechýbala v nich ani podrobná mapa tratí.

307a—c. viz na str. 403, 404.		308. Poprad-Veľká—Tatranská Lomnica št. n.										Od 22. května 1937.		
km	Místní dráha Poprad V.—Studený potok v provozu čsl. státních drah. — Ředitelství Košice.	4902 MO3	4904 MO3	4906 MO3	4908 MO3	4804 O 2,3	4910 MO3	4826 MO3	4912 MO3					
0*	Poprad-Veľká : 301, 307a, 309, odj.	5 20	7 08	8 37	10 32	—	13 18	15 47	—	18 12	a 20			
1	*Spišská Sobota (z) . . . . . odj.	5 24	7 11	8 40	10 36	—	13 21	15 51	—	18 16	b 20			
5	*Matejovce . . . . . odj.	5 31	7 18	8 53	10 43	—	13 29	15 58	—	18 23	c 20			
9	*Studený Potok . . . . . přij.	5 37	7 24	8 59	10 49	—	13 36	16 04	—	18 29	d 20			
Ředitelství státních drah Košice.				4920 MO3	4922 MO3	4924 MO3	4926 MO3							
0	*Studený Potok 309 . . . . . odj.	5 38	7 25	9 05	10 50	b 12	13 52	16 05	c 17	18 31	e 20			
9*	*Tatranská Lomnica št. n. : 307b, ... přij.	5 56	7 43	9 23	11 08	12 35	14 10	16 33	17 54	18 49	f 20			
Zpět:				4901 MO3	4903 MO3	4905 MO3	4921 MO3	4923 MO3	4907 MO3	4925 MO3	4927 MO3	4909 MO3	4911 MO3	
Ředitelství státních drah Košice.				4803 O 2,3	4807 O 2,3	4805 O 2,3								
Tatranská Lomnica št. n. : 307b, ... odj.		6 08	7 50	9 30	b 15	13 15	14 12	c 17	18 08	19 04	e 21			
Studený Potok 309 . . . . . přij.		6 26	8 08	9 48	12 11	13 33	14 30	17 32	18 26	19 22	f 21			
Místní dráha Poprad V.—Studený Potok v provozu čsl. státních drah. — Ředitelství Košice.				4803 O 2,3	4807 O 2,3	4805 O 2,3								
Studený Potok . . . . . odj.		6 27	8 09	9 49	12 16	13 51	14 31	17 35	—	19 23	g 21			
Matejovce . . . . . odj.		6 34	8 16	9 56	12 25	14 00	14 38	17 44	—	19 30	h 21			
Spišská Sobota (z) . . . . . odj.		6 41	8 22	10 03	12 34	14 09	—	17 52	—	19 37	i 21			
Poprad-Veľká : 301, 307a, 309, ... přij.		6 44	8 25	10 06	12 37	14 12	14 46	17 55	—	19 40	j 21			

Ukážka z cestovného poriadku, platného od 22. mája 1937.

104	4910	
2,3	MO3	
18	15 47	-

Za poskytnutie ukážky cestovného poriadku z r. 1937 ďakujem pánovi Jánovi Lysému zo Stankovan.

Z poštových dokumentov odborníci zaraďujú ako nadriadený poštový predpis všetkým **VÝKAZ VLAKOV POŠTOVÝCH KURZOV**. Vo VVPK sú uvedené všetky vlaky, ktoré pošta využívala k akémukoľvek druhu poštovej prepravy – či už so sprievodom alebo bez sprievodu.

VVPK z obdobia 30. jún 1973 až 25. máj 1974 uvádza:

Číslo vlaku: 18 805

Stanica odchodu: Poprad – Tatry

Odchod: 6,00

Stanica príchodu: Tatranská Lomnica

Príchod: 6,46

V 5 stĺpci: druh poštovního kursu železničného: ŽPZ

Vysvetlivka: ŽPZ – železničná preprava závere /obstarávaná železničným zamestnancem/

Takáto preprava poštových zásielok podľa všetkých relevantných poštových predpisov by znamenala, že už v tomto období nebola v prevádzke ÚPŽ s klasickou poštovou pečiatkou typickou pre tento typ poštovej činnosti na tejto železničnej trati.

Ukážka filatelistických celistvosti dokumentujících činnost ÚPŽ na trati Poprad – Tatranská Lomnica

Pečiatky II. základný typ, smer jazdy I

Obdobie: 18. jún 1928

Obdobie: 25. február 1930

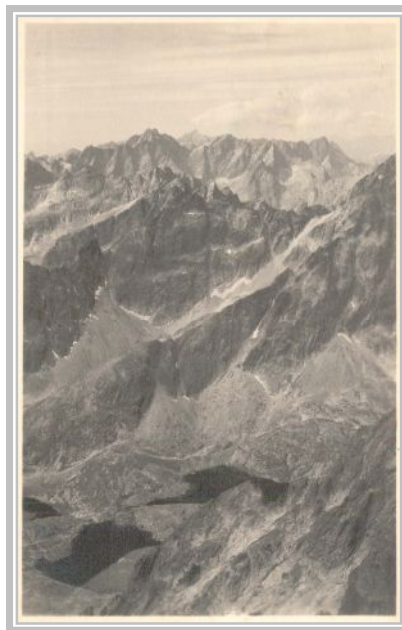
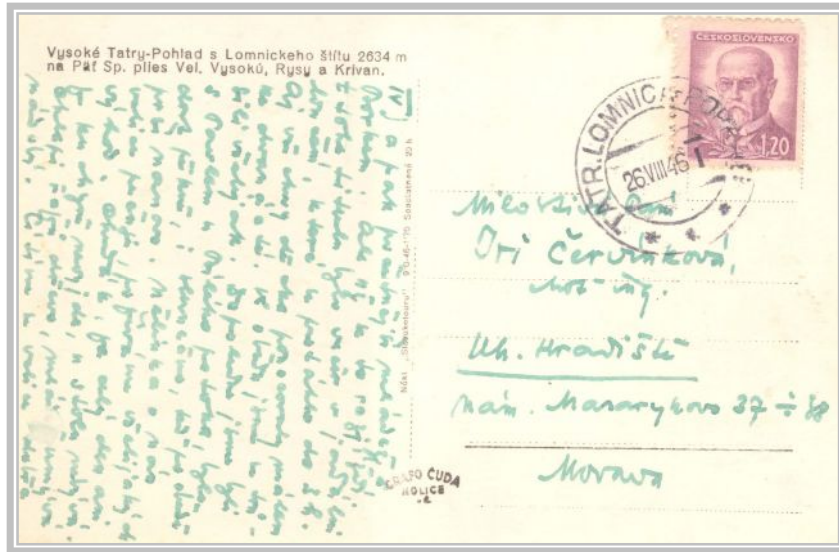

Obdobie: 27. február 1938

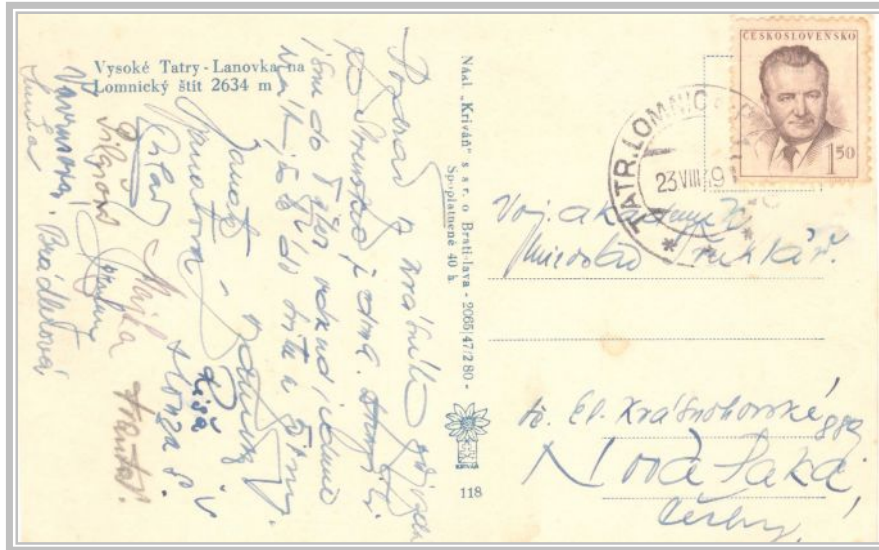

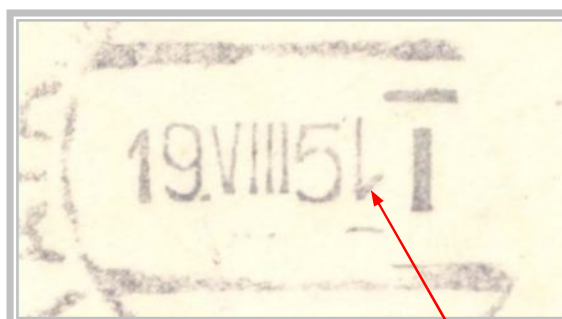
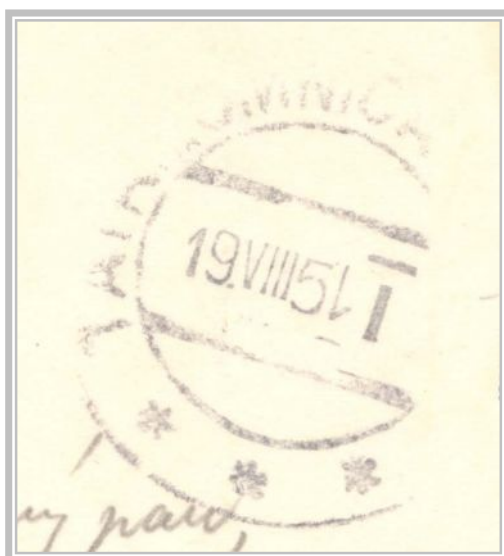
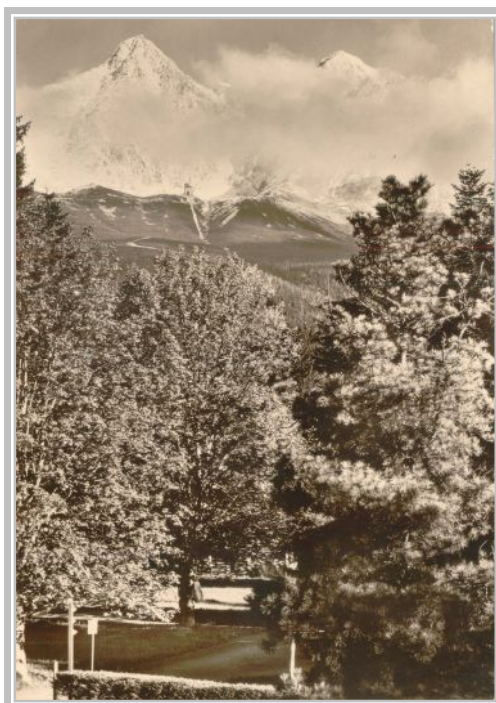
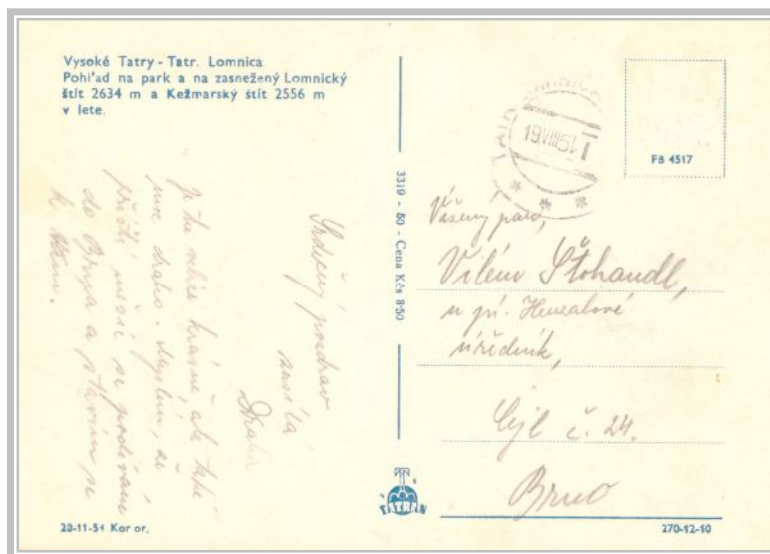
Obdobie: 26. august 1946

Obdobie: 23. august 1949

Obdobie: 19. august 1951

Ukážka opačného vročenia posledného čísla 1 v údaji roku.

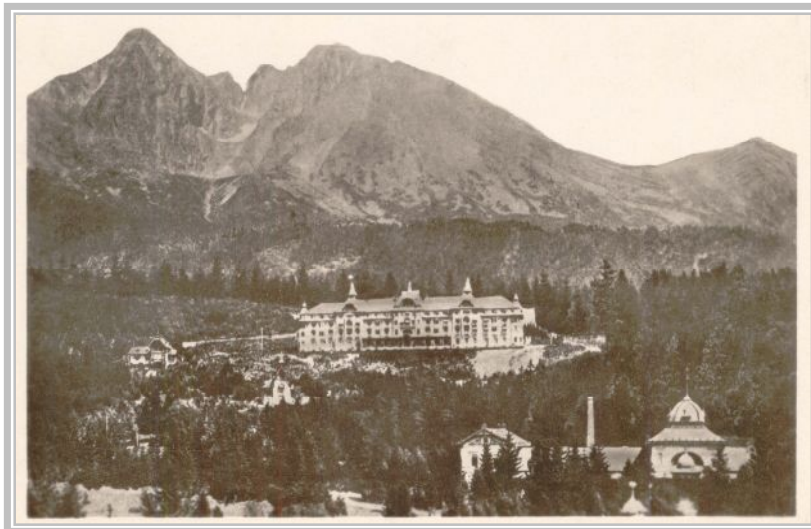
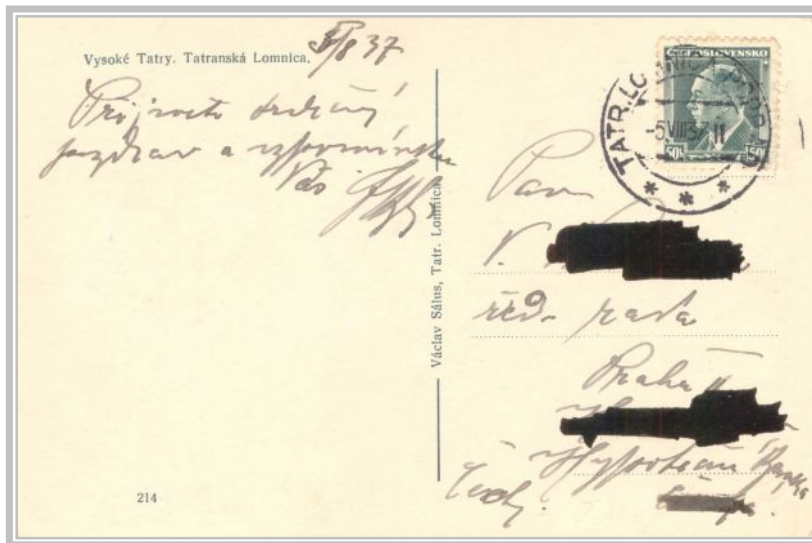
Vyobrazený výskyt opačného vročenia potvrdil p. Divok celistvosťou s dátumom 26. január 1951.

Pečiatky II. základný typ, smer jazdy II

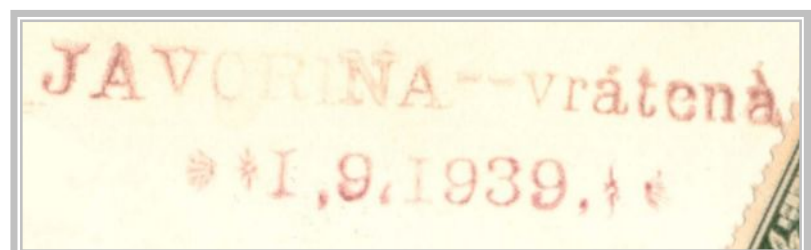
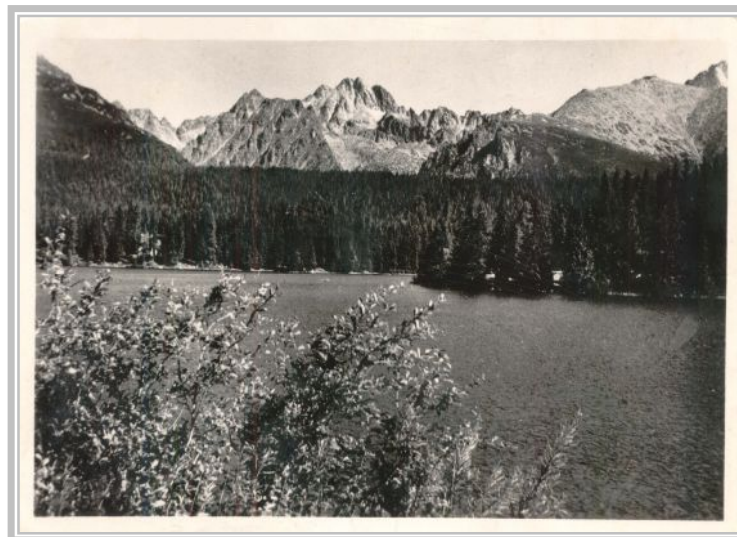
Obdobie: 20. máj 1927

Obdobie: 5. august 1937

Obdobie: 6. september 1939

Ďakujem za pomoc pri dopĺňovaní časových údajov o výskyte pečiatok p. Fr. Divokovi, Z. Baligovi, M. Teťulovi, D. Evinicovi.

Potvrdili výskyt pečiatky Tatranská Lomnica – Poprad v týchto obdobiach:

29. sept. 1924 – smer jazdy II

24. apríl 1940 – smer jazdy I

16. júl. 1940 – smer jazdy II

26. január 1951 – pečiatka má opačné vročenie posledného čísla 1 v údají roku. Touto pečiatkou potvrdil p. Divok vyobrazený výskyt tejto chyby na celistvosti z 19.VIII.1951.

Použitá literatúra:

- **Monografia československých známok**, ing. Emil Votoček, diel XVII, druhý zväzok

- **VÝKAZ VLAKOV POŠTOVÝCH KURZOV** rok 1973, 1974

- **Úradné listy** č. 14, 25.10.1919

- **VESTNÍK MPT** č. 52 z 31.8.1923

- **Filatelistické sešity r.1975**, stať Ambulantné poštové kurzy na území Slovenska – súčasný stav, Jozef Tekel'

- **Filatelistické state 32**, pojednanie **ÚPŽ v rokoch 1920 – 1939**, autor JUDr. A. Tešitel'.

Graficky upravil Ján Denk.

august 2012-v2